

23.

Miután Miss Coolbirthék magamra hagytak, átadtam magam a nyomorúságos helyzetnek, de aludni nem tudtam. Bő egy órán át csak forgolódtam, s mire rájöttem, hogy Ina Coolbirth könyve nyomja az oldalamat, elillant a szememből az álom. Nem sejtettem, hogy ez az apró kényelmetlenség valójában életem egyik legvéresebb kalandjának kezdete lesz.

Elsántikáltam vécére, felhajtottam a kihűlt teát, aztán jobb híján olvasni kezdtem.

Öszeállította egy Istenben megboldogult tüdőbajos középiskolai segédtanár.

Ez a sor ütött meg elsőként a könyvben. Aki – tettem hozzá – utolsó napjaiban éppoly nyomorult volt, mint én. Tovább olvastam, és pár perc múlva a könyv ép ésszel fel nem fogható, démonikus erővel bekebelezett. Körbevett, bekerített, lekötözött. Etette-itatta magát, hol szelíden, hol a legvadabb erőszakkal. Olyan, az enyémnél jóval szabadabb dimenziót tárt fel, amelyben már a legkevésbé sem voltam számkivetett. Tudod, mikor éreztem hasonlót? Amikor először hajóztam ki az öbölből. A partok jobbra is, balra is kinyíltak, s a víznek többé nem volt határa! Elállt a lélegzetem. Egek! Mekkora táv, micsoda hullámok! De hisz az öböl csak egy jókora tó, s a hatalmasnak hitt szoros, a Golden Gate csak egy rés a pajzson. Alvilági erő dühöngött a nyílt vízen, leránthatta volna a csónakom bármikor, és mégis, az ott érzett magánynál nincs fenségesebb.

Bármiféle panoráma így hat rám, legyen az a Csendes-óceán vagy a nevadai sivatag, akárcsak Ina Coolbirth könyvének szokatlan grandiózussága. Idézetek hosszú sorával kezdődik, és mégis, egy-egy mondatában – már a legelején – ott dühöng a világ egésze.

A bálna fő ütőerének átmérője nagyobb, mint a London Bridge szivattyútelepének főcsöve, és e csövön lezúduló víz ereje és sebessége meg sem közelíti a bálna szívéből ömlő véréét.

Ma sem tudom, mekkora a London Bridge szivattyútelepe, ne is kérdezd, azt is inkább csak elképzelve, akár csak a szerelmet vagy a Simpson-szorost. Roppant nagynak láttam, s ehhez képest a bálna szívéből lövellő vért gejírnék, amely felcsap akár húsz lábra is. Rendesen befalom a könyveket egy hórukkal, nem szokásom merengeni, ezúttal viszont soronként megálltam, mint aki dzsungelben tör előre, minden lépése madaraktól zajos, titokzatos sűrűségnek feszül, míg néha egy-egy ág felhasítja. Mint az a mondat, amely mind a mai napig a legváratlanabb pillanatokban idéződik fel, s szür meg ismét belül.

Közismert tény, hogy az amerikai bálnavadászhajók matrózai közül kevesen térnek vissza ugyanazon a hajón, amelyen elindultak.

A viharba! Egy állítás mennyi kérdést szül. Talán az óvilági bálnavadászhajók esetén jobb a helyzet? Ha igen, miért épp az amerikai matrózok élnek így? Melyek az okok? Az iszákos kapitányok, a csendes-óceáni fantomszigetek, az óriás cetek rapszodikus természetete vagy az újvilági matróz vad életvitele miatt mondja ezt a könyv? Mégis, mi az isten zajlik az óceánon, hogy az amerikai tengerész élete már csak ilyen? Hány tájfun, ragály, viszály sújtja ezt a férfitársadalmat, hogy egy sem maradhat ugyanazon a hajón? Mondd meg, nem szánalmas ez?

Bár akkortájt épp csak ismerkedtem a kikötővel, rögtön a Butchery jutott eszembe. Nem törődött vele senki, hisz máskor is sűrűn jöttek-mentek a bálnavadászhajók, ám én tátott szájjal bámultam, ahogy lassan közeledik Yerba Buena felől, s a jobb oldala merő vér. Nem tévedés. Skarlátvörös, akár egy trópusi virág, s ha hullám csapott fel rá, még a vizet is megfestette. Egy harminc láb hosszú sorhajóról beszélek, ember! Tudod, mi vér kell ahhoz, hogy egy ekkora hajót vörösre fessen?

Igaz is, a Butchery matrózai más kaszthoz tartoztak, mint a gabonaszállító kompozit hajók vagy a lapátkerekesekek legénysége. Uniformis helyett félmeztelenül jártak, akár az indiánok, a testüket nem tetoválások, hanem friss sebek borították. Azt hihette bárki, hogy háborúból jönnek, s az imént még pusztá kézzel öldököltek. Nem láttam még náluk fáradtabb és erősebb férfiakat. Komorak, cserzettek és nagydarabok. Nem állnak szóba senkivel, de zárkózottságuk nem gőgből, hanem egyfajta magányból fakad. Mégis mit mondhatnak? Hogyan beszéljék el, miféle küzdelem következményeként lett merő vér egy harminc láb hosszú hajó? Mit koncoltak fel a Butchery fedélzetén, aminek a vére a fővitorla közepéig spriccel?

Gyakran játszottam el a gondolattal: minket, parti halandókat talán nem is látnak már. Tartottunk is tőlük, ha nagy ritkán betértek az Első és Utolsóba, nem kötekedtünk velük, még a csont hülye Potti is a hátsó traktusban húzta meg magát. Jó, Potti csak egy bajkeverő, de ha a Butchery szigonyosai is felbukkantak, még a Bigclaw-féle kalózok is utat nyitottak. Jogos. Gondold csak el, mi erő kell egy tíz font körüli vas elhajításához!

A Butchery a Golden Gate-től mindössze tizenhat tengeri mérföldre, vagyis még látótávolságon belül futott bele egy bálnába, így némelyek varkocsából még akkor is vér csöpögött, amikor már a kirakodást is megkezdték. A fedélzetén heverő, másfél tonnás bálnanyelv ki sem hült, s még vér patakozott belőle. Sosem felejttem azt a napbarnított, fiatal matrózt, aki a kedvenc csehójuk, a Liberty előtt megállt egy percre, s mielőtt kikérte volna az első rumot, lehúzta a csizmát, és korszónyi vért öntött az útra. Mit nem adtam volna akkor azért, hogy egyszer én is egy ilyen hely törzsvendége legyek! És milyen öntelt lettem, amikor évekkel később erre sor került.

Miss Coolbirth könyve segített ebben is.

A könyv, amely éppúgy úszott be az életembe, mint hajdanán a Butchery a kikötőbe, Herman Melville *Moby Dick*je volt. Fontosabb a Bibliánál. Pont olyan, mint történetének helyszíne, az óceán, és én aznap a Webster-könyvtár fedélzetéről magatehetetlenül zuhantam a hullámai közé. Ki tudja, hányszor olvastam már, s mindig azt kívántam, bárcsak tartana még. És tartott is. Ma is úgy ringat, akár

a délszaki tenger, s ebben a hosszú és fényűző ringatózásban nemcsak líra van – tiszta és sötét költészet –, hanem örült sok gyakorlati tudnivaló is.

Egyszer Potti is megkérdezte:

– Miről szól az a könyv, Jack?

– Üldöznek egy bálnát, és a végén elsüllyed a hajó.

– Ennyi?

– Igen... Voltaképp ennyi.

Valóban. Az igen vaskos regényben, a vázát tekintve, ennyi történik csak, s mégis, hatodszor is oly izgatottan olvasom, mint ami az üdvösségemről szól. Költészet, próza és kézikönyv. Pontos, hiteles és szakszerű. A hatvanhetedik fejezet például oly részletesen írja le a bálna feldarabolását, hogy annak alapján, kellő erő és ügyesség birtokában, bárki megcsinálhatná. A hatvanhatodik fejezet lábjegyzetének alapján pedig bármely kovács elkészíthet egy tisztos bálnaásót.

Az öreg Melville annyi munkát fektet az apróságokba is, hogy a Fort Mason-i krikettklubról írt regénye sem volna kevésbé jó. Bár rögtön eszembe jut – mert belém égett már minden sora – a száznegyedik fejezet harmadik bekezdése:

Az ember gyakran hall írókról, akik tárgyukkal együtt emelkednek és dagadnak, noha tárgyuk köznapi. Mi történik hát velem, aki a leviatánról írok? Kézírásom öntudatlanul plakátbetűkké növekszik. Adjatok nekem kondorkeselyű szárnyából készült tollat! Adjatok a Vezúv kráterét tintatartónak! Barátaim, fogjátok meg a karomat! Mert pusztán azáltal, hogy leírom gondolataimat e leviatánról, elfáradok, és csaknem összerogyok széles és átfogó lendületüktől, ami mint ha magában akarná foglalni a tudományok minden körét, a bálnák minden nemzedékét, embereket és masztodonokat, múltat és jelent, s idehozni a földi birodalom forgó körképeit, s az egész világegyetemet, nem feledkeztén meg külvárosairól sem. Íme, ilyen felemelő és megnövesztő hatása van egy nagy és tágas témának! Hozzánövünk a terjedelméhez. Ha az ember hatalmas könyvet akar alkotni, hatalmas témát kell választania. Nem lehet nagy és maradandó kötetet írni a bolháról, bár sokan megpróbálták már.

Így igaz. Átvágtam azóta az Államokon, s láttam: a sivatagban élők szentül hiszik, hogy a homokviharnál nagyobb dolog nem történhet. Mert csak félig élnek. Nem ismered az óceánt? A benned lévő óceán halott. Nem ismered a sivatagot? Nálad semmi se kopárabb. Minél kisebbek a köreid, annál kisebb vagy te is. Az tehát, aki alig lát túl egy város vagy egy család határain, félig halott. Így lesz a család, a város, a tanya, a hit vagy egy téveszme koporsó, amelybe elevenen temetkeznek el emberek, s számukra az is antik tragédia, ha a koporsójukba bolha kerül.

Ezen a ponton Melville tisztánlátása is kérdéses. Látja a tengert, a leviatánt, a kozmoszt és az úr külvárosait, ám önmagát kevésbé, s míg egyfelől nem riad vissza a dölyfösségtől – hisz kerek perec kijelenti: „Maradandót alkottam!” –, másfelől kishitű, ha a bolha a téma. Az a bolha, hidd el, nem egyszerűen bolha volna, hanem a Szörny, aki a koporsó félholt lakóját egészen halottá gyötri, s a könyv nem maradna el semmiben a *Moby Dick* mögött.

Némi idő után megszoktam az óceán méreteit, naponta hallottam róla valamit, ismerem már, gondoltam, ám Melville-től megtudtam, hogy az óceán nagyon más, mint amit a partról látni; jóval forrongóbb és ördögibb, s úgy gondoltam: az óceán a világ maga. Hömpölyög minden, és az összes apró részletben maga a kozmosz dühöng, ugyanakkor a legkisebb rész is együtt dolgozik az egészszel azon, hogy a világegyetem szakadatlan örvénylése ne csituljon soha.

Errefelé nincs idő a lődörgésre. Míg te merengsz, kizsebelnek, eloldják a csónakod, megszoktam hát a pörgést, viszont ha Melville-t olvasom, lelassulok. Nemcsak a külvilág, a család, az iskola, a sajtó láb szűnik meg, hanem én is, amint aznap nem ért fel hozzám a zár zörgése, s nem éreztem az ágyam felé tartó lépteket sem. Miután többszöri kérdésre sem válaszoltam, Mr. Rooney kivette a kezemből a könyvet.

– Mutasd csak!... Vagy úgy! Melville. Remek. Az én kedvencem az a rész, ahol Ahab a bálnafejjel társalog. Jól van, Johnny, olvasd csak, ez még a lábadnak is javára válhat.

Mit szólsz? Olyan orvos fáslizta a lábam, aki *Moby Dicket* olvas.

– Hányadik fejezetben?

– Türelem! Olvasd csak végig. Egyébként is a legjobbkor került a kezébe – mondta a doki –, most egy-két hétig úgysem kelhetsz fel.

– Tudsz valakit, aki helyettesíthetne? – kérdezte Miss Coolbirth.

– Will, esetleg. Jenny anyó fia – válaszoltam, s akkor már azt is tudtam, ő vigyázhatna a csónakra is. – De csak pár napig számíthatok rá, utána vissza kell állnom.

A doktor és Miss Coolbirth alighanem azt latolgatták, szükség lesz-e újabb fejmosásra, ám végül egyszerűn bevonultak az irodába. Nem érdekelt már, mit tanakodnak, sietve sülyedtem vissza Melville tengerébe. Az eszelősségbe. Mert ez is a *Moby Dick* delejes hatása. Eleinte tartottam Ahabtól, hisz vakmerő és ősrült, ki ne tartana tőle? Ám később elfordultam Ishmaeltől, átragadt rám Ahab ragálya, s ez az eszelősség indított arra is, hogy a kölcsönzési időt újra és újra meghosszabbítsam, s egy idő után emiatt vágytam saját *Moby Dick*-re. A könyv maga vált fehér bálnává, s amint Ahabból a bálna, úgy belőlem a könyv harapott ki minden egyes alkalommal újabb darabot. Hol a könyv üldözött engem, hol én üldöztem őt. Jóval több lett, mint mondatok rafinált sokasága. Melville-től tanultam azt is, hogy miután a világ lehető legteljesebb megismerése révén nagyon is élő ember lettem, hogyan váltsam az életemet öröklétre. Az utolsó fejezet tizedik bekezdésében értettem meg ezt, amikor Ahab azt mondja a falábáról:

Csak egy láb hiányzik, ennyi az egész. Esküszöm, ez a halott fa mindenképpen felülmúlja az én eleven húsomat. Nem állom vele a versenyt.

Háromféle az ember.

Élőholt, élő és örök.

Ha a koporsójából kiszabadul, s már él – mint Eliza és én a diftéria idején –, még hátravan a legnehezebb: megszűnni megint. De már nem öntudatlan, ostoba halállal, hanem átlényegülni valami másra; tudatosan lenni apránként fává, kővé, érccé, valamivé, ami nálunk maradandóbb, amit nem lehet koporsóba zárni, minthogy ön-

akarataból, szabadon oszlott szét az égben, oldódott fel a világoceán vizében. Ahab ezen az úton jár, csak épp a többiek még nem készek erre az utolsó, végső halálra.

Igazán csoda, hogy ez a könyv, amiből annyit tanultam, s amelynek fogadott fia voltam egy súlyos időszakban, később komoly háborúskodásokba kevert.

Fél évvel később Miss Coolbirth a születésnapomra *Moby Dicket* adott, s mivel végre saját példányom volt, beszámoltam, méghozzá akképp, ahogy a Biblia minden sora is számozott.

Történt egyszer, hogy Bowditch tiszteletes kiszúrta, hogy katekizmusórán a *Moby Dicket* studiózom. Kitépte a kezemből, és megvetően belelapozott. Furcsálltam a lenézését, hisz hozzám hasonló ember ő is, nála is ott van egy bizonyos könyv mindig. A Biblia. Mondjuk, az is igaz, hogy Bowditch sajátos módon próbált minket Jézus keblére terelni. Mr. Garlick szentitívnek mondta a tiszteletest, mi viszont egyszerűen ideggyöngének tartottuk. Kénytelenek voltunk megszokni tőle, hogy minden órán eljön a kínos perc, amikor egy ima vagy az evangélium hatására a tiszteletes nőies, vékony szá-lú, szürke haja a szemébe hullik, s végül sírógörcsöt kap. Térdre es-ve úgy könyörög az Úrhoz, mintha az konkrétan az osztályterem mennyezetéből figyelné őt. Nyilvános tanúságtételeinél kellemetlenebb helyzeteket évekkal később a legdurvább kocsmákban sem láttam. Egy-egy elragadtatása során még a bűneit is megvallotta az Úr előtt, csak épp – nem melleleg – mi is jelen voltunk, s nemegyszer olyan arcpirító dolgokat vallott meg, amelyek csak azért nem adtak hetekre elég beszédtemát az iskolában, mert tanácsosabb volt őket mihamarabb elfelejteni. Ugyan, mi köze az osztálynak ahhoz, hogy Bowditch évtizedekkel korábban mit és hogyan dugott a házvezetőnő macskájának a hátuljába? Biztosra vehető, hogy a tiszteletes e rohamok idején nem volt magánál, s utólag nem emlékezett arra, miket vallott meg a rábízott nebulók előtt. A stációk tanítása pedig odáig fajult, hogy amikor a keserves bölgést sem érezte elég engesztelőnek, a katedra alól előkapta a korbácsot, letépte a ruháját, és egy szál alsógatyában tanított tovább, míg flagellánsként va-

dul ütötte-verte magát kicsengetésig, amikor már patakokban csorgott róla a vér. Kisebb horrorban volt részünk. Erre mondta Garlick, hogy Bowditch szenzitív.

Elég volt belelapoznia, rögtön látta, hogy a *Moby Dicket* Bibliává tettem.

– Ez szentségtörés! – kiáltotta, és ellökte magától.

– Ó, szent bigottság, hála neked! – kiáltaná Ahab.

Ha Mr. Bowditch kevésbé elvakult, nem ellöki magától, hanem inkább elkobozza, és még aznap tűzre veti, így viszont csak annyi történt, hogy ismét Garlickhez kellett mennem raporra.

Attól kezdve különös hadjárat indult a *Moby Dick* ellen. Gondolhatnád: Mr. Garlick volt a hadvezére. De nem! Egymástól függetlenül támadtak miatta, elsősorban Flora Wellman, sőt Ina Coolbirth is, annak ellenére, hogy a példányomat tőle kaptam. Attól kezdve naponta tapasztaltam meg, mekkora viharban hajózik az, aki él. Aki nem hajlandó megrohadni a személy szerint neki gyártott koporsóban. Figyeld meg, hogy a félholtak milyen csillapíthatatlan dühvel fordulnak ellened, ha nem osztozol a sorsukban, végzetes nézeteikben, üres okoskodásukban, semmiben, ami kínos haldoklásuk része. Élni akarsz mindenáron? Tisztán látni színről színre, jelen lenni rövid léted összes hosszú órájában? Hát akkor készülj fel az ösztűzre.

Mr. Garlick egyedül az igazat díjazza, így aztán kifejtettem abbéli álláspontomat, hogy bár bibliát találni az összes tanári, hivatali és kapitányi asztalon, temérdek biblia hever a motelekben is, sokkal jobb lenne, ha a bibliák és más szent iratok, tórák, koránok, talmudok helyébe a *Moby Dick* kerülne. Nem kell a többit elégetni, de mostantól *Moby Dick* legyen az összes éjjeliszekrényen!

– Látom, könnyen esel túlzásokba – válaszolta erre Garlick –, és ebből még sok bajod lesz, ám fiatal vagy, így ez most még bocsánatos. Én legalábbis megbocsátom, feltéve, ha ezt is elolvasod – s a kezembe nyomta az *Iliászt*.